

У.Я. Билиця

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

Дихотомічний характер концепту «людина» в мовній картині світу

Характерною рисою останніх десятиліть стало утвердження пріоритету антропоцентризму у всіх сферах людської наукової думки – філософії, психології, біології, соціології, мистецтві тощо. Це стосується й лінгвістики, яка змінила вектор своїх досліджень й оголосила новий - антропоцентричний - підхід до вивчення мови, поставивши в центр уваги вивчення мовних проблем, пов'язаних з людиною. І це небезпідставно, адже, по-перше, саме людина є найбільшою цінністю і центром усього земного буття, а тому саме вона повинна бути в центрі будь-яких наукових досліджень, в тому числі, і лінгвістичних. По-друге, об'єктом вивчення лінгвістики є мова, яка за своєю суттю є антропоцентрична, оскільки вона тісно зв'язана з людиною і її не можна відокремити від людини, про що говорив Е. Бенвеніст: "Неможливо уявити людину без мови ... . У світі існує тільки людина з мовою, людина, що розмовляє з іншою людиною, і мова, таким чином, належить самому визначенню людини" [Бенвеніст, 1974: 293].

Таке активне дослідження "людини в мові" або, інакше кажучи, «людського фактора у мові» засвідчує дуже важливий методологічний поворот у сучасній лінгвістиці, зміну її основних пріоритетів та напрямків дослідження та перехід від лінгвістики, яка розглядала мову „саму в собі і для себе“, до лінгвістики антропоцентричної, яка передбачає як комплексне вивчення самої людини, її свідомості, мислення, її духовно-практичної діяльності, так і вивчення мови у тісному зв'язку з людиною. Таким чином, антропоцентризм (від гр. *anthropos* – людина), став «одним із провідних напрямків лінгвістичних досліджень на рубежі ХХ-ХХІ століть" [Багаутдинова, 2007: 1] і привів до появи такого напрямку досліджень, як антропологічна лінгвістика.

Необхідно зазначити, що проблематика антропологічної лінгвістики, зокрема питання вивчення мовного образу людини, здебільшого розглядається у тісному зв'язку з мовною картиною світу. Дослідники останньої відзначають, що вона часто формується у вигляді мовних опозицій, які є відповідно відображенням такого

протиставлення, що існує в концептуальній моделі світу. І справді, можна помітити, що певні фрагменти картини світу когнітивно сприймаються мовною особистістю полярно, як наприклад: «широкий» – «неширокий», «корисний» – «некорисний», «правдивий» – «неправдивий», «сучасний» – «несучасний» тощо. Подібні протиставлення є явищем дихотомії, під яким розуміють, наприклад, у логіці «поділ обсягу поняття на два видові поняття, що суперечать одне одному» [ВТССУМ, 2009: 301], але які в сумі вичерпують обсяг діленого поняття.

Необхідно зазначити, що світ дихотомічних констант, може стосуватися як предметів та явищ навколишнього світу, так і людини. Стосовно останньої можуть бути вжитими такі дихотомічно змодельовані поняття, як, наприклад, «людина зовнішня» – «людина внутрішня», а більш деталізовано: «високий – невисокий», «тонкий – товстий», «справедливий – несправедливий», «чесний – нечесний» тощо. Ці та інші дихотомічні пари, виражаючи різноманітні зовнішні та внутрішні ознаки людини, її ставлення до інших людей, ставлення до праці тощо, є свідченням того, що світ констант людини також перебуває в протиставленні.

Все це означає, що відповідно модель людини, може бути не тільки відображена, але й описана в рамках семантичних бінарних опозицій дихотомічного характеру, які мають у різних культурах універсальний характер. Ці дихотомічні опозиції в сукупності можуть бути складовими частинами загального концепту «людина», який слід розглядати як дихотомічно організоване концептуальне поле, структура якого зумовлена структуризацією самого об'єкта і яке складається із сукупності цілого ряду інших полів, вербальним інваріантом яких є архілексема "людина".

Список літератури

1. Багаутдинова Г. А. Человек во фразеологии: антропоцентрический и аксиологический аспекты. Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. - Казань, 2007. – 36 с.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика: пер. с фр. /Под ред. Ю.С.Степанова. - М: Прогресс, 1974. - 447с.
3. ВТССУМ: Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.